

Försvarshögskolan

Från Krigsman Till Tjänsteman

Det svenska soldatyrkets professionalisering och dess process 1967–2019
sett utifrån soldatinstruktionen Svensk soldat

Försvarshögskolan
Militärhistoria påbyggnadskurs
Delkurs 3: Uppsats
HT 2020
Författare: Markus Hjelm
Handledare: Maria Gussarsson
Antal tecken: 77 145

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Bakgrund.....	4
1.1.1 Det militära yrket som profession.....	4
1.1.2 Försvaret och soldaten	5
1.2 Syfte & frågeställning	7
1.3 Teori.....	8
1.4 Metod	11
1.4.1 Metod	11
1.4.2 Material	13
1.5 Forskningsläge	13
1.5.1 Soldatinstruktionen som forskningsobjekt.....	13
1.5.2 Professionaliseringen av soldatyrket.....	15
1.5.3 Genus och kön.....	16
1.5.4 Hotbilden och dess utveckling	17
1.6 Avgränsningar	18
2. Undersökning	20
2.1 Expertis	20
2.1.1 1967.....	20
2.1.2 1994.....	21
2.1.3 2019.....	23
2.2 Etik.....	24
2.2.1 1967.....	24
2.2.2 1994.....	25
2.2.3 2019.....	27
2.3 Kåranda	29
2.3.1 1967.....	29
2.3.2 1994.....	30
2.3.3 2019.....	31
3. Sammanfattning	34
3.1 Analys	34
3.1.1 Expertis	34
3.1.2 Etik.....	35
3.1.3 Kåranda	37

3.2 Slutsats	39
3.3 Vidare forskning	40
4. Käll- och litteraturlista	42
4.1 Källor	42
4.2 Referenslitteratur.....	42

1. Inledning

1.1 Bakgrund

1.1.1 Det militära yrket som profession

Det militära yrket har likt andra yrken genom historien ändrat form åtskilliga gånger i takt med att samhället förändras. Ny teknologi, förändrade värderingar i samhället samt ekonomiska strömmar formar yrkens uppkomst och försvinnande. På samma sätt förändras också yrkenas villkor på den aspirerande individen, även om yrket i sig förefaller sig som relativt oförändrat. Krig har sedan dess uppkomst varit tätt sammankopplat med den mänskliga civilisationen. Däremot har omfattningen av begreppet krigare och soldat förändrats och deras sysselsättning likaså. Under 1700-talet var officeren en militär ledare deltidvis och rekryterades till sin post genom sin adliga börd eller närhet till den politiska makten. Detta i kontrast till den moderna officeren som når sin roll genom tekniskt kunnande, akademiska studier och fördjupad expertstatus i krigföringens konst. Den moderna officeren tjänstgör också på heltid till skillnad från sin 1700-talsmotsvarighet som kunde bedriva krig som sin fritidssysselsättning. Det råder således inget tvivel om att officersyrket idag är professionaliserat i en liknande utsträckning till andra förankrade professioner med stort teoretiskt underlag för sitt utövande såsom exempelvis läkare och ingenjörer.¹

Vad kan däremot sägas om den reguljära soldaten i ledet? Samma fenomen som påverkar officersyrket påverkar också soldater och professionalisering gör sig påmind i alla yrken, vissa mer än andra. Soldatycket har till skillnad från officersyrket inte sett en akademisering men andra förändringar har skett. Ett exempel är skiften från värnplikt till kontraktsanställning, trots detta har forskningen varit bristfällig inom detta område. För att undersöka professionaliseringens påverkan på soldatycket i Sverige under 1900-talet skall uppsatsen vända sig till soldatinstruktioner för att på så sätt utröna vad Krigsmakten (och sedermera Försvarsmakten) ansåg att soldater behövde känna till om sitt yrke och den värld där de skulle utöva detta yrke i. Hur har detta förändrats med tiden? Hur har försvaret försökt forma den moderna soldaten? Har mod och kärlek till fäderneslandet räckt till för att soldaten skall kunna lösa sin uppgift eller måste den professionaliserade yrkesmannen bedriva sitt arbete på en mer fördjupad grund?

---

¹ Abrahamsson, Bengt (2005). "Militärer, makt och politik: en analys av militärerna som grupp och av deras roll i samhället". 3. uppl. Stockholm: Försvarshögskolan, s. 11ff

1.1.2 Försvaret och soldaten

År 1967 var de djupaste kriserna under 1960-talet förbi, såsom kärnvapenfrågan inom krigsmakten. Försvaret stod därför inför andra debatter. Försvarsplaneringen under det senare 1960-talet hade format en teori som låg till grund för den nya doktrinen 1966, margineffektsteorin. Tanken var att om de två stormaktsblocken går i krig mot varandra så kan mindre nationer som Sverige och Finland göra sig till tillräckligt potenta motståndare för att tvinga en övermäktig fiende att fatta ett beslut. Antingen kringgår stormakten i fråga den neutrala nationen eller så binder de upp resurser som skulle kunna vara till mer nytta mot en mer kvalificerad fiende. Skulle en motståndare däremot välja att anfalla så skulle detta ske i form av en massinvasion för att snabbt slå ut Sverige.² Margineffektsteorin förespråkade därmed ett tidigt och resolut agerande, fienden skulle inte tillåtas landstiga på svensk mark eller komma allt för långt över gränsen. Sverige saknade strategiskt djup och således skulle varje meter kosta mer än vad en fiende var villig att betala. För att åstadkomma detta behövde stora mängder soldater mobiliseras. Eftersom majoriteten av soldaterna inte var mobiliserade i varje given stund, de låg i reserv, behövde de vara redo att mobilisera på given order med högt tempo.³ Den kvantitativt byggda Krigsmakten var således ingen bra bädd för individuell utveckling för gemene soldat då inga verktyg tillhandahölls för detta och således skulle förändring behöva ske för att en professionaliseringsprocess skulle kunna påbörjas. Individerna förblev i denna miljö blott ett kugghjul i maskineriet.

Värnpliktsmassorna ansågs inte behöva veta varje omständighet i den bipolära världen. Men hur skulle detta fortsätta när Warszawapakten föll samman och kalla kriget tog slut? Grupper som talade för en mer antagonistisk syn menade att Ryssland var Sovjetunionens arvtagare och att inget skulle förändras. Andra mer kosmopolitiskt lagda menade att demokrati segrat och att detta var, såsom Francis Fukuyamas teori om historiens slut, till följd av liberalismens seger över totalitarismen. Verkligheten skulle visa sig bli mer komplex och att krig skulle påbörja en omlokalisering från nationalstaternas ägo till mellan- och ovanstatliga aktörer, drivna av etniska och religiösa krafter snarare än ideologiska. Dessa nya krig skulle bli framtidens militärers primära sysselsättning, särskilt med starten på kriget mot terrorn 2001. Humanitära

---

² Agrell, Wilhelm, *Fredens illusioner: det svenska nationella försvarets nedgång och fall 1988-2009*, [Ny utg.], Atlantis, Stockholm, 2011, s. 32, 35

³ Ibid, s. 33, 35

interventioner blev västvärldens militärers nya sätt att försvara sina hemländer. Redan innan detta hänt hade dock debatten nått Försvarsmakten och Sverige i början på 1990-talet och åsikterna var varierande.⁴

År 1992 sa den moderata försvarsministern Anders Björck att Försvarsmakten inte hade någon internationell roll att spela, humanitära interventioner var ett särintresse till invasionsförsvaret. Socialdemokraterna som kom att vinna valet 1994 höll inte med då de såg potentialen i humanitära uppdrag till den nyutsprungna oroshärden som bildats utav Jugoslaviens sammanfall. Blivande statsminister Ingvar Carlsson hävdade 1993 att ingen i Europa kunde stå utanför kriget och ”tragedin” på Balkan då det var omänskligt att föreslå en sådan sak. Samtidigt menade Björck att insatser som dessa skulle vara alldeles för kostsamma och att den svenska allmänheten kommer sluta stödja denna sorts uppdrag så fort svenska soldater i licksäckar anländer hem.⁵ Överbefälhavaren Owe Wiktorin ser invasionsförsvaret som huvuduppgift men vill ha en mindre och mer teknologisk styrka som lösningen för framtiden. Den nya socialdemokratiska regeringen som tillträdde 1994 stödjer inte denna tankebanan då expeditionsförmågan prioriteras enligt deras hållning på Balkan. 1994 blir således början på en osäker tid för Försvarsmakten då det inte finns en klar väg utstakad. De politiska partierna är lika oense med varandra som de är med den högsta militära ledningen. Försvarsmakten står still vid vägskälet och soldatyrket förblir lika stilla under denna tid.⁶

Försvarets utveckling från 1994 till 2019 skedde i de internationella insatsernas tecken. Först sakta och sedan allt mer påskyndat. Omstruktureringar under åtstramade anslag gav upphov till en situation där nationellt försvar åsidosattes till förmån för expeditionsuppdrag. Detta blev den primära funktionen för Försvarsmakten tills 2010-talets försämrade säkerhetsläge som följde efter Rysslands intervention i bland annat Georgien.⁷ Konflikten i Ukraina var ett liknande fall som idag är en del av det Försvarsmakten beskriver som det ”diversifierade säkerhetshotet” i Östersjöområdet.⁸ Krig har återvänt till Europa men i form av en gråzon mellan krig och fred

---

⁴ Lindberg, Mårten T, *Why Sweden suspended military service: the policy process from 1990 to 2009*, Lund University, Diss. Lund : Lunds universitet, 2019, Lund, s. 79f

⁵ Lindberg, 2019, s. 89f

⁶ Ibid, s. 92

⁷ Agrell, 2009, s. 176, 231

⁸ Militärstrategisk doktrin: MSD 16, Försvarsmakten, Stockholm, 2016 <http://www.forsvarsmakten.se/siteassets/4-om-myndigheten/dokumentfiler/doktriner/militarstrategisk-doktrin-2016-ny.pdf>, s. 39

som gör det svårt att förhålla sig till. Terrorism, cyberhot, påverkansoperationer, informationskrigföring samt ett ökat kärnvapenhot är realiteter som gör samtiden mycket komplex. Massinvasioner ses som mindre sannolikt. En motståndare som angriper Sverige idag kommer främst att göra så med subversiva medel, för att sedan trappa upp aggressiviteten. Övergår detta till ett anfall kommer detta inte ske i form av ett massanfall utan med små rörliga trupper och med fjärrbekämpning såsom kryssningsmissiler. Försvarsmakten tror inte Sverige som geografisk punkt är motståndaren slutgiltiga mål utan snarare att Sverige är en del i en större målsättning.⁹

1.2 Syfte & frågeställning

Syftet med denna uppsats är att undersöka militära instruktionsmaterialets utveckling under 1960-till 2010-talet utifrån ett professionaliseringsperspektiv. Detta skall klargöra Försvarsmaktens förväntningar på sina soldater och hur dessa förväntningar förmedlas dem. Genom att klargöra denna process kan uppsatsen undersöka soldatyrket förändring under Försvarsmaktens övergång från invasionsförsvar till insatsförsvar och sedan till dagens transformation mot ett mer invasionsinriktat försvar.

Soldaten, värnpliktig som yrkesman, har haft olika krav på sig under olika tider i historien. Försvarsmakten har förmedlat dessa krav och förväntningar dels i utbildningen, dels i instruktionsmaterial såsom soldatinstruktioner. Dessa instruktioner är böcker som skall introducera den nyblivne rekryten till Försvarsmakten, det militära livet i stort och individens roll inom det. Just därför skiljer instruktionerna sig mycket åt då soldatens roll förändras inom Försvarsmakten, liksom som Försvarsmaktens roll för nationen förändras. Tidigare forskning har genomförts på soldatinstruktioner i aspekter såsom historiebruk eller maskulinitetsideal. Denna uppsats inriktar sig på soldaten som professionaliserad yrkesman. Uppsatsen kommer visa att allt större ansvar åläggs soldaten i takt med att Försvarsmakten krymper, specialiseras och professionaliseras. Uppsatsens titel är inspirerad av denna process. Förvandlingen av soldaten från en värnpliktig krigsman till en anställd tjänsteman med militär expertis, inte som plikt utan som självvalt yrke.

---

⁹ MSD 16, s. 29, 38, 39

De operationaliserade frågorna som presenteras i metodkapitlet är alla menade att beröra professionaliseringens underliggande kärnaspekter. Uppsatsens teoretiska ramverk klargör innebörden av dessa kärnaspekter närmare i det avsnitt som dedikerats åt teorin. Kärnaspekterna är både definierande karaktärsdrag för en profession i sig men därför är de också de utvecklingsområden uppsatsen följer för att utvärdera huruvida ett yrke bör klassas som profession. Uppsatsens övergripande frågeställning lyder enligt följande: Hur reflekteras professionaliseringen av soldatyrket i Försvarmaktens soldatinstruktioner mellan 1967 och 2019? Vad förväntar sig Försvarmakten av de svenska soldaterna i termer av kunskap och uppförande?

1.4 Teori

Profession: En yrkesgrupp som med sin stora grad av specialisering och utbildning erhållit ett monopol på sitt yrkesutövande och således inflytande över dess funktion.¹⁰

Professionalisering: Processen som leder till att en yrkesgrupp erhåller de kännetecken och den kompetens som är utmärkande för en profession.¹¹

En profession är som begreppsdefinitionen fastställt en yrkesgrupp, som med sin stora specialisering och utbildning erhållit ett näst intill eller faktiskt monopol på yrkesutövningen. Detta begrepp används för att beskriva en yrkesgrupps utveckling och därmed förankring i det fält där den verkar. Bedömning av vad som skall ses som en profession är inte okontroversiellt. Abrahamsson har valt vad han kallar en gradualistisk definition som beaktar det transformativa skedet som en profession går igenom med tiden. För att inte tala om de mängder av yrken som finns mellan ytterligheter såsom läkare kontra lokalvårdare. Enligt honom så är det inte användbart att ha en allt för hård distinktion mellan professioner och icke-professioner. Därför bör man betrakta yrken som placerade på en skala mellan fullständiga professioner och okvalificerade yrken. Denna gradvisa bedömning hjälper bedömningen då en yrkesutveckling

---

¹⁰ Nationalencyklopedin, Profession, [https://www-ne-se.proxy.annalindhbiblioteket.se/uppslagsverk/encyklopedi/1%C3%A5ng/profession](https://www.ne-se.proxy.annalindhbiblioteket.se/uppslagsverk/encyklopedi/1%C3%A5ng/profession) (Hämtad 2020-12-01)

¹¹ Nationalencyklopedin, professionalisering, <http://www.ne.se.proxy.annalindhbiblioteket.se:2048/uppslagsverk/encyklopedi/lång/professionalisering> (hämtad 2020-12-01)

över tid kan följas samt dess relation till andra yrken kan bedömas. En profession enligt Abrahamsson är ett yrke som besitter de tre följande kärnspekterna i någon form.¹²

- I. *Expertis*: Individer i yrket skall besitta tydlig specialiserad och teoretisk kunskap som de använder i samråd med yrkesspecifika metoder och tekniker för att tillämpa sitt yrke. Denna benämns ofta expertis som samlingsterm
- II. *Etik*: Yrkesutövandet skall ske med tydliga etiska regler i beaktning. Dessa etiska regler skall inte vara generella utan särskilt utformade med yrket i åtanke.
- III. *Kåranda*: Yrkesgruppen skall hållas samman av en tydlig kåranda som är sprungen ur gemensam utbildning men också de gemensamma metoder, arbetssätt och doktriner som är unikt för yrket.¹³

Expertisen och den teoretiska kunskapen är i den militära sfären de samlade kunskaper som just är unikt för militärer. Detta innefattar strategi, taktik och logistik. Då expertisen visserligen ger uttryck för ett praktiskt kunnande så är den också en källa för prestige hos de som utövar denna omhuldade kunskap. De stora verken skriven av författare såsom Carl von Clausewitz och Antoine-Henri Jomini ger vikt till professionens unika status genom att förädla kunskapen i något anrikt och högaktat.¹⁴

Etikens roll är att bygga förtroende för professionen gentemot externa aktörer men också internt. Då professionen besitter ett särskilt uppdrag och i vissa fall även monopol på sitt yrkesutövande så måste det finnas ett förtroende att detta ansvar inte missbrukas. Etiken förhindrar stora övertramp som dessa, men även mindre överträdelser. I den militära professionen skulle detta kunna vara den militära ”putsen och studsens” som visar sig i uppförandekoder, korrekt bärande av uniformen och ett gentlemanmässigt uppträdande.¹⁵

Kårandan är en bieffekt av en gemensam och exklusiv utbildning som också förstärks av uppträdande inom professionen och heraldik, såsom i det militära fallet fälttecken,

---

¹² Abrahamsson, 2005, s. 14f

¹³ Ibid

¹⁴ Ibid, s. 69f

¹⁵ Ibid

utbildningstecken, fanor osv. Yrket vävs samman till en identitet som gör professionen stark men som samtidigt riskerar att skilja den från den resterande omvärlden.¹⁶

Professionalisering har två distinkta underskeenden. Först är de historiska förändringarna som ändrar professionens uppbyggnad med tiden. Detta drivs av ekonomiska, teknologiska och politiska förändringar främst och många exempel finns genom historien på detta. Ett politiskt exempel är meritokratisk rekrytering och dess påverkan på officersyrket som ändrade rekryteringen från att vara baserad på social bakgrund till merit. I uppsatsens fall skulle detta kunna vara omställningen från invasionsförsvaret till insatsförsvaret under det sena 1990-talet och det tidiga 2000-talet. Teknologiska exempel skulle kunna vara införandet av ny materiel och teknologi såsom stridsvagnen eller flygstridskrafter som låg till grund för ett helt nytt vapenslag. Ett annat teknologiskt exempel mer nära vår tid är internets intåg på bred front då det förde med sig GPS, sociala medier och cyberkrig.¹⁷

Det andra skedet i professionalisering är den professionella socialisering som sker när individer blir rekryterade till organisationen och påbörjar sin resa från aspirant till yrkesman inom professionen. Redan innan individen börjat sin resa exponeras denne för organisationens särdrag, senare formas individen i de tre tidigare nämnda kärnaspekterna av professionaliseringen för att slutligen bli en fullständig del av organisationen, en yrkesman.¹⁸

Abrahamsson påpekar att kärnaspekterna berör militärer olika beroende på hur pass förankrade de är i yrket, till exempel så är officerare mer innäslade i professionen än underbefäl. Då detta teoretiska ramverk uppdaterades senast 2005, innan soldatyrets inträde i Försvarsmakten, skall den anställde soldaten räknas in i professionen i denna uppsats då de är *de facto* tjänstemän i ett yrke som kräver särskild utbildning inom organisationen för att få tillgång till professionen och bli yrkesmän.¹⁹ De värnpliktiga soldaterna berörs också då de är berörda av den gradvisa övergången till anställda soldater. Värnpliktiga är återintroducerade till Försvarsmakten idag men har också samma krav som anställda soldater, i alla fall sett till den information de delges genom *Svensk soldat*. Att soldater inte räknats in tidigare i den militära professionen förefaller naturligt då värnplikten omöjliggjort soldatprofessionalisering. Soldat var innan endast bundet

---

¹⁶ Abrahamsson, 2005, s. 70

¹⁷ Ibid, s. 15f

¹⁸ Ibid

¹⁹ Ibid, s. 15

till värnplikten och sågs som oskiljaktigt gentemot den. I och med att soldater blev kontraktsanställda så öppnade man möjligheten att ha dem kvar längre i yrket vilket gav dem en möjlighet att utvecklas som aldrig förr. Idag står den anställde soldaten som egen grupp mellan de icke-professionella värnpliktiga och officerare/specialistofficerare som i olika grad är professionaliserade yrken. Deras plats som profession är dock mer oklar i detta läge.

1.3 Metod

1.3.1 Metod

Uppsatsen kommer att nyttja sig av en komparativ textanalys som kommer drivas av ett applicerat teoretiskt ramverk. All historisk forskning är i sin mest basala form en sorts tolkningslära. Texter försöker säga oss något och det är historikerns arbete att tyda detta, i syfte att utvinna budskapet som ligger däri. Denna tolkningslära benämns vetenskapligt som hermeneutik och är den lära som alla former av tolkningsverktyg är sprungna ur. En komparativ textanalys är ett sådant verktyg som kan ställa texter mot varandra, utröna likheter, skillnader och andra mönster. Således är denna metod mycket god i ett arbete som ämnar jämföra en texts utveckling över tid.²⁰

Materialets utveckling över tid skall undersökas med hjälp av en kvalitativ komparativ analys istället för en kvantitativ sådan för att bäst analysera textens förändringar. Den kvalitativa metoden passar eftersom liknelser och förändringar mellan olika utgåvor av *Svensk soldat* skall användas och därmed undersökas i denna uppsats. Rent praktiskt innebär detta att delar som berör särskilda ämnen såsom värdegrund, krigsmannens uppträdande, geopolitik och andra jämförbara delar utgåvorna emellan skall ställas mot varandra och jämföras. Längd, analytiskt djup eller avsaknad därav kommer att beaktas i jämförelser som dessa. Ordval kommer att jämföras och i slutändan kommer en övergång klargöras upplagorna emellan.

De tre utgåvorna är den första som utgavs, den första efter kalla krigets slut och den senaste utgåvan, det vill säga utgivningsårs 1967, 1994 och 2019. Just dessa valdes för att belysa tre distinkta tider i Forsvarsmaktens utveckling och därför också i soldaten och dennes rolls

---

²⁰ Gustavsson, Martin & Svanström, Yvonne (red.), *Metod: guide för historiska studier*, Upplaga 1, Studentlitteratur, Lund, 2018, s. 69

utveckling. De operationaliserade frågorna kommer att besvaras i tur och ordning utifrån varje utgåva som uppsatsen skall undersöka. De tre kärnaspekterna av professionaliseringen som tidigare angivits skall ses som vägledande begrepp i den operationaliserande frågeställningen.

Expertis: Individer i yrket skall besitta tydlig specialiserad och teoretisk kunskap som de använder i samråd med yrkesspecifika metoder och tekniker för att tillämpa sitt yrke.²¹

Etik: Yrkesutövandet skall ske med tydliga etiska regler i beaktning. Dessa etiska regler skall inte vara generella utan särskilt utformade med yrket i åtanke. I denna uppsats rör detta sig om de eftersträvansvärda idealen, de etiska och yrkesspecifika regler som måste beaktas.²²

Kåranda: Yrkesgruppen skall hållas samman av en tydlig kåranda som är sprungen ur gemensam utbildning men också de gemensamma metoder, arbetssätt och doktriner som är unikt för yrket. En produkt av den långa utbildningsperioden, reglerna för uppträdande, professionens ritualer och symboler, de specialiserade kommunikationsmedlen som resulterar i professionell gruppssammanhållning.²³

De operationaliserande frågorna är enligt följande:

Hur utvecklas Försvarmaktens syn på den *expertis* soldaten ska besitta mellan 1967 och 2019?

Vilken roll spelar *etiska regler* i soldatens yrkesutövning enligt Försvarmakten, och hur utvecklas den mellan 1967 och 2019?

Finns det idéer kring *kåranda* i Svensk soldat, och hur utvecklas i så fall dessa under undersökningsperioden?

Undersökningsdelen skall primärt ägnas åt genomgång av varje texts innehåll och analysen skall sparas i sin helhet till analysdelen som först då skall sammanställa det arbete som genomförts i undersökningsdelen. Teorin appliceras i analysdelen för att utvinna en djupgående analys samt för att en generaliserbar bild skall skapas.

---

²¹ Abrahamsson, 2005, s. 14f

²² Ibid, s. 70

²³ Ibid, s. 71

1.3.2 Material

Uppsatsens material består i sin helhet av soldatinstruktioner. Det finns olika sorters soldatinstruktioner som berör olika områden. *Soldaten i Fält* är ett exempel på en handbok som beskriver tjänsten i sin mest grundläggande form. Hur man skjuter granatgevär, hur man upprättar förläggning eller hur man står emot ett förhör av en fiende. *Svensk soldat* som denna uppsats undersöker är primärt en introduktion till Försvarsmakten i sig och soldatyrket i bredare bemärkelse. Vad Försvarsmakten är, vilken roll den spelar för Sverige och vilken soldatens roll är inom den. En individ som inte kan något om Försvarsmakten och militärtjänstgöring kan öppna denna sorts instruktion och ändå få en helhetsbild med någorlunda djup för att sedan kunna påbörja sin utbildning. Boken skall därefter finnas till hjälp om soldaten får funderingar som rör tjänsten under sin senare tjänstgöring eller under sin krigsplacering när tjänstgöringen avslutats.²⁴

1.5 Forskningsläge

1.5.1 Soldatinstruktionen som forskningsobjekt

En soldatinstruktion är ett introduktionsverk till det militära och skall fungera som ett välkomnande och vägledande dokument för den nyblivne rekryten. Hur tjänstgöringen fungerar, hur organisationen fungerar och vad den nya rekrytens roll inom den innebär. Kort sagt en manual till det militära livet och den militära organisationen. Svenska soldatinstruktioner har undersökts flertalet gånger med fokus på olika områden, från historiebruk till genusteoretiska perspektiv. Soldatinstruktionernas syfte har ändrats med tiden samtidigt som samhället gjort detsamma. Omfattning, värderingar, ordval och syn på soldatyrket i stort har skiftats genom åren och analyserna av materialet likaså. Fredrik Eriksson undersökte i sin artikel ”Krigsman skall frukta gud och vara konungen huld och trogen” historiebruket inom svenska soldatinstruktioner från mellankrigstiden. Han såg en förändring rörande nationalismens framställning i början av mellankrigstiden till ett större fokus på neutralitet i den senare delen av mellankrigstiden. Eriksson drog en parallell mellan soldatinstruktionernas utveckling och samhällets utveckling i stort. Den nationalistiska tolkningen av vårt försvarssyfte med fokus på Karl XII:s bravader, samt den svenska rasens biologiska övertag fick ge vika för folkhemmet, demokratin och det

---

²⁴ Svensk soldat, 1994, s.3 & Svensk soldat och Sjöman, 2019, s. 9

svenska sättet att leva.²⁵ Denna analys av tidiga soldatinstruktioner la grunden för senare forskning av liknande texter och illustrerade redan i detta skede att soldaternas motivering till tjänstgöring och tjänstens uppoffringar ändras med tiden och således måste det material som skall instruera dem göra detsamma.

Senare utveckling har även studerats utifrån soldatinstruktionen *Svensk soldat* som utgavs sedan 1967 av bland annat Johnsson i sin c-uppsats "Förändrade maskulinitetsideal inom svensk värnplikt 1967–2005: En kvalitativ textanalys av soldatmanualen *Svensk soldat*" studerade hegemonistisk maskulinitet och nationalistiska ideal i *Svensk soldat*. Likt Eriksson upptäckte Johnsson att materialets innehåll och tjänstens framställning ändras med tiden och med samhällets förändringar. Exempelvis så visar han att 1967 var egenskaper som lydnad, mod och plikt centrala begrepp i soldaternas reglementerade liv. Under kalla kriget var soldaten en byggsten i det nationella försvar som skulle värna landet i händelse av invasion och han var underställd en maskulinhegemonistisk och nationalistisk organisation där konungen och fanan stod högst. År 2005 hade denna bild ändrats och den enskilde soldaten började träda fram mer som jämbördig lagspelare i en organisation där alla behövs, i förmån för att presenteras som kuggjul i maskinen. Inträdet av kvinnor i Försvarsmakten, mer ansvar på individen och målstyrning var alla anledningar till att materialet var tvunget att anpassa sig, vilket Johnsson visar i sin uppsats att de gjorde.²⁶ Utöver detta så finns ej fler studier på soldatinstruktioner oavsett infallsvinkel vilket gör forskningen till relativt tunn sett till materialet. Detta medförde däremot möjligheter för denna uppsats då den kunde styra undersökningen i allt fler riktningar. Johnsson berörde professionaliseringen, ett område som fram till idag hade utvecklats mer sedan hans undersökning av det senaste materialet 2005. Johnsson tog upp detta fenomen även fast hans uppsats senaste källa var 2005, dvs 5 år innan värnpliktens avskaffande. Avsaknaden av konventionella krig i Sveriges närvaro, avskaffandet av värnplikten och dess återinförande, samt en värld efter kriget mot terrorn hade lämnat spår i människor och därmed även statens förväntningar på dem.²⁷

---

²⁵ Eriksson, Fredrik, "Krigsman skall frukta Gud och vara Konungen huld och trogen": historiebruk i svenska soldatinstruktioner under mellankrigstiden', *Militärhistorisk tidskrift.*, 2009/2010, s. 213–235, 2010, s. 231f

²⁶ Johnsson, Jim. "Förändrade maskulinitetsideal inom svensk värnplikt 1967–2005: En kvalitativ textanalys av soldatmanualen *Svensk soldat*.", 2011, s. 32f

²⁷ Ibid, s. 33f

1.5.2 Professionaliseringen av soldatyrket

Försvarsmaktens professionalisering har undersökts ur främst två olika perspektiv. Först hur införandet skedde och sedan vad införandet har inneburit för Försvarsmakten i stort men också för soldatens roll inom Försvarsmakten. Yrkets födelse i modern tid är direkt kopplad till värnpliktens avskaffande och således också med nedrustningen. Detta innebär att mycket tidigare forskning i denna aspekt kommer ifrån litteratur som redogör för hela omställningen såsom Wilhelm Agrells *Fredens Illusioner: det svenska nationella försvarets nedgång och fall 1988–2009* och Mårten Lindbergs *Why Sweden suspended military service: the policy process from 1990 to 2009*. Dessa böcker berör främst transformationen av organisationen i sig. Hur försvaret ombildades för att möjliggöra anställda soldater, hur man såg på den anställda soldaten som yrkesman och som särskild gentemot sin värnpliktige föregångare.²⁸ Uppsatsen frågar primärt hur detta påverkade utbildningsmaterialet och inte hur denna process fortskred, men för att förstå de bakomliggande tankarna med ett material som en soldatinstruktion så måste man förstå vad beslutsfattare hade för avsikt med soldatyrket.

Professionaliseringsprocessen i sig har undersökts under hela 1900-talen, men då främst ur officersperspektivet. Då officersyrket visserligen existerat så länge det funnits militärer, så har yrket dock varit baserat på adlig börd eller andra sociala kopplingar till makten, snarare än ett meritokratiskt baserat myndighetsyrke. När värnplikten infördes 1901 så övergick officersyrket under en tid till att bli mer heterogen och således kunde inte externa identiteter binda organisationen samman redan innan individernas inträde i den. Organisationen behövde en identitet som baserades på yrkets egna drag.²⁹ Officersyrkets professionaliseringsprocess har undersökts främst i relation till dess strävan mot akademisering och vidare erkännande som reell profession. Bengt Abrahamsson har skrivit det mest betydelsefulla verket på professionalisering sett till den militära sektorn. Hans huvudområde är officersyrket då det är närmast akademisk kunskap men förespråkar samtidigt en gradualistisk åskådning av professioner likväl. Abrahamsson huvudteori är att desto mer professionaliserad en yrkeskår blir, desto större självständighet får de då de besitter den absolut mest omfattande förståelsen för läget inom deras yrkesområde. Detta anser han kommer vara ett problem för civil-militär samverkan och han menar att det är åtråvärt för militärer just för att de kan vinna en större grad av självstyrning

---

²⁸ Lindberg, 2009, s. 5 & Agrell, 2009, s. 10f

²⁹ Abrahamsson, 2005, s. 71

genom professionalisering³⁰ Hans teori har använts i analyser av den svenska militära professionaliseringen många gånger. Från Lars Niléhns bok *Vägen till erkännande: militär professionalisering och tillkomsten av en svensk sjökrigshögskola* som undersökte officershögskolans närmande en professionaliseringsprocess 1860–1900, till Peter Wiklunds uppsats *Den svenska officeren – en krigare eller en tjänsteman i uniform?* som undersökte svenska officerares åsikter kring professionaliseringsprocessen 2004. Andra som Berndt Brehmer har i sin bok *Från yrke till profession – Vad akademiseringen av officersutbildningen syftar till* undersökt problematiken med att översätta militär kunskap till beprövad sådan för att den skall kunna godkännas som vetenskap och således ta officersyrket in i den akademiserade världen fullt ut.

Soldaten har däremot blivit glömd i allt detta. Kanske för att det helt enkelt saknas för många beståndsdelar i soldatyrket för att den skall kunna klassificeras som professionaliserad eller ens på väg att bli det. Det finns däremot anledning att undersöka soldatyrket transformation då krigsmakter och deras syfte i världen ändras med tiden. Studier som ”Är Markus Yrkessoldat?” av Stefan Ekdahl undersöker Försvarmaktens kravprofil vid rekrytering till det framtida soldatyrket. Enligt han kommer den framtida soldaten MARKUS (MARKstridsUtrustad Soldat) vara mycket mer autonom, mycket mer specialiserad och allmänbildad samt i allra högsta grad vara professionell.³¹ Forskningen kring den professionaliserade soldaten är inte icke existerande, men kraftigt underprioriterad.

1.5.3 Genus och kön

Likt tidigare forskning på detta område så kommer denna uppsats att beröra genus och maskulinitet till viss del då det är omöjligt att kringgå detta när ett tidigare manligt yrkesmonopol och pliktmonopol diskuteras. Militära organisationer har alltid dominerats av män och i länder som Sverige där allmän manlig värnplikt varit en del av uppväxten för majoriteten

---

³⁰ Abrahamsson, 2005, s. 16f

³¹ Ekdahl, Stefan, *Är Markus yrkessoldat? : en undersökning om vilka krav på tekniska kunskaper och teknisk förståelse som kan komma att ställas på den framtida soldaten och hur dessa krav påverkar antalet mänstrande som uppfyller dem*, c-uppsats vid Försvarshögskolan, Stockholm, 2004, s. 6, 7, 27

av unga män så är detta mer påtagligt. Denna utbildning och till viss del även uppfostran präglas alltid av värderingar, från patriotism, nationalism till manschauvinism. Fia Sundevalls bok *Det sista manliga yrkesmonopolet – Genus och militärt arbete i Sverige 1865–1989* på detta område används för att klargöra den atmosfär som existerade i Försvarsmakten i denna aspekt under kalla kriget. Historien om vägen till en försvarsmakt som accepterade kvinnor är likväl historien om värderingar och dess förändring i en mansdominerad organisation. Kvinnor och de egenskaper man räknade som kvinnliga var antiteser till de värderingar som många inom Försvarsmakten tillskrev organisationen och därmed tillskrev krigsmannen. Till exempel så var det naturligt att beväpna en man, men när flyglottor vapenutbildades under 1940 så stred det mot ”kvinnans natur”.³² Kön var däremot inte den enda kampen om värderingar och roller i Försvarsmakten som påverkade soldater. Disciplin och lydnad är också egenskaper vars betydelse och vikt har ändrats med åren. 40- och 50-talisternas uppror mot de äldre generationerna skapade debatt inom försvaret rörande inflytande från värnpliktiga samt ifrågasättande av regler som allt mer betraktades som förlegade. Exercis, rätten att bära civila kläder på ledigheten, rätten till soldatinflytande och matstrejk i syfte att skapa olydnad var känsliga punkter genom värnpliktens historia i takt med att föreställningar om den gode soldaten och dennes egenskaper utmanades, kompletterades och ändrades.³³ Sundevalls bok kommer således att ligga till grund när jag undersöker soldatinstruktionernas värderingar och hur de presenteras för läsaren.

1.5.4 Hotbilden och dess utveckling

Den primära hotbilden som försvaret hade under kalla kriget var invasion av främmande makt. Dessa rädslor riktades främst åt Sovjetunionens håll men all främmande makt var ett potentiellt hot i en värld där Sverige satt som alliansfria mellan två stormaktsblock. Förutsättningarna för det militära försvaret och de förändringar som det genomgick i takt med kalla kriget gång har undersökts mycket noga, ur olika aspekter och av många författare. De två tidigare nämnda forskarna, Agrell och Lindberg, har beskrivit denna förändring och berör kraven på krigsmän

---

³² Sundevall, Fia, *Det sista manliga yrkesmonopolet: genus och militärt arbete i Sverige 1865-1989*, Makadam, Diss. Stockholm : Stockholms universitet, 2011, Stockholm, 2011, s. 68ff

³³ Borell, Klas, *Disciplinära strategier: en historiesociologisk studie av det professionella militärdisciplinära tänkesättet*, 2., [bearb.] uppl., Militärhögskolan, Stockholm, 2004, s. 180, 184, 189

under dessa omställningar. Detta omfattar professionalisering som vi tidigare nämnt men självklart också hotbilden. Den nukleära förintelsen och de omfattande storinvasionerna var den primära hotbilden, samtidigt som försvarsplanering var relativt stabil och näst intill avslappnad då större förändringar sällan skedde under balansen som var kalla kriget. Visserligen skälde balansen något under ubåtskriser och Berlinmurens fall men förändring tog fast först med Sovjetunionens fall invasionsförsvaret kunde ifrågasättas rejält. Liberala demokratier hade segrat men vad skulle militärer nu göra i denna nya tid? Hur skall de vara relevanta i denna nya och osäkra värld.³⁴ Deras forskning kommer att ställas i kontrast till den hotbild som presenteras i soldatinstruktionerna. De ständiga förändringarna i hotbildens framställning i soldatinstruktionerna kommer gentemot hotbilden i den tidigare forskningen inte framträda lika tydligt i materialet, utan mycket av den meningen finns inbäddad i semantiska val och framställningar om läget i stort.

1.6 Avgränsningar

Då uppsatsen visserligen ämnar hitta generella drag i soldatinstruktioner så skall detta endast ske med hjälp av soldatinstruktionen *Svensk soldat*. För att bäst svara på den övergripande frågeställning har tre utgåvor av *Svensk soldat* valts ut som uppsatsen skall fokusera på. De valda utgåvorna är enligt följande: 1967, 1994, 2019. Då uppsatsen skall fokusera på utvecklingen mellan 1967–2019 är det självklart att dessa utgåvor skall väljas då markanta skillnader finns sett utifrån de operationaliserande frågorna. 1994 års utgåva är utvald för att det finns stora skillnader mellan dess samtid och 1967.

Värderingarna inom Försvarsmakten (Krigsmakten i 1967 år upplaga) hade förändrat mycket såsom tillträde för kvinnor inom alla tjänster i Försvarsmakten eller ny grundlag som reducerade konungens roll från högste överbefälhavare till Försvarsmaktens främsta representant.³⁵ Sovjetunionens kollaps medförde också en förändrad hotbild vilket gör valet av 1994 års utgåva mer rättfärdigat. Professionaliseringens intåg hade kunnat undersökas redan i 2016 års utgåva men jag valde bort den då den var för nära i tid till den aktuella versionen och värnpliktens

---

³⁴ Agrell, 2009, s.30, 31, 41 & Lindberg, 2009, s. 79, 80, 84

³⁵ <https://www.forsvarsmakten.se/sv/information-och-fakta/var-historia/artiklar/alla-vara-overbefalhavare/>

återinförande 2017 placerar den anställde soldaten i ännu större särställning gentemot den värnpliktige, vilket gör 2019 års utgåva mer relevant för min frågeställning.

Eftersom 1967 års upplaga av *Svensk soldat* är den första i den serien av soldatinstruktioner kommer undersökningen inte beröra material tidigare än det årtalet såsom de instruktioner Fredrik Eriksson undersökte i sin artikel. Det kan däremot tyckas att *Svensk soldat* är uppföljaren av dessa instruktioner och att en jämförelse mellan dem därför är berättigad. I uppsatsen bästa intresse finns det däremot värde i att hålla materialets utformning så homogent som möjligt för att lättare undersöka de förändringar som sker över tid, utan att andra variabler stör analysen såsom vapengrensspecifika drag i de mer varierade soldatinstruktioner som fanns innan 1967.

2. Undersökning

2.1 Expertis

2.1.1 1967

Sverige, ett av få vitmarkerade neutrala land mellan ett rött och ett blått stormaktsblock som lutade sig mot varandra i en stilla, men aktiv antagonism. Detta var den bild som möter läsare när de slog upp *Svensk soldat 1967*, efter en bild på nationens fana och ett porträtt på Gustav VI Adolf. Säkerhetspolitiken kring denna bild diskuterades inte och utvecklades inte heller. Kanske för att bilderna talade för sig själva, deras mening självklara gentemot soldaten.³⁶ 1967 års utgåva var starkt präglad av denna sorts underton. En soldat som läste denna bok fick ingen djupare förståelse eller instruktion hur han skulle uppträda i tjänsten bortsett från ett antal instruktioner som riktats åt mer extrema scenarion. Med detaljerade beskrivningar av bland annat händelseförloppet vid mobilisering och praktiska råd rörande åtgärder vid detonation av en kärnladdning var instruktionen gjord för att förbereda soldater för storkriget. Kriget som väntade beskrevs som totalt. Ett krig där hela nationen skulle dras in och alla människor, civila som militära var tvungna göra sitt yttersta för att Sverige skall hållas självständigt.³⁷ Informationen som gavs till soldaterna var entydig och vidare djup saknades. Nationen, försvarsgrenar och det militära försvaret i stort stod i fokus, på soldatens bekostnad. Korta och koncisa meningar summerade hela försvarsdoktrinen mycket enkelt och på ett sådant sätt som gör tolkning svår. Krigsmakten skulle främst kunna möta en fiende och förhindra en invasion men diskussion kring den större doktrinen eller säkerhetsläget i världen förbisågs och säkerhetspolitiken samt världsläget i stort utelämnas också.³⁸ En förklaring till denna retorik kunde vara den begränsade utbildningstiden och de stora utbildningskullarna som medförde att värnpliktsutbildningen under denna tid inriktade sig på simplare uppgifter för gemene soldat. Det fanns inte tid att utbilda soldaten vidare och ge denne bredd då soldaten inte kom att vara kvar inom organisationen på heltid efter ett år. Värnpliktssoldaten skulle med andra ord endast bemanna sin befattning inom krigsmakten och inget annat.³⁹ För detta krävdes således mer inspiration än expertis från handböcker och soldatinstruktioner då all information som skulle förmedlas soldaterna kom att

---

³⁶ *Svensk soldat*, 1967, s. 4ff

³⁷ *Ibid*, s. 10, 73, 180

³⁸ *Ibid*, s. 18f

³⁹ *Ibid*, s. 93ff

göras på plats under mer praktiska förhållanden. Andra och nationalistiska tankedrag stärktes istället genom att placera konungen i början av boken tillsammans med en bild på Sverige i en sårbar situation.

Soldatens roll var begränsad sett till individnivå då den övergripande hotbilden möttes med hjälp av stora värnpliktsmassor som skulle fungera unisont. I en sådan struktur uppmuntrade inte initiativ då det primärt sågs som en risk för sammanhållningen snarare än en stärkande egenskap. Ett mer uppluckrat och fältmässigt förhållande till övning hade gett soldater ett större svängrum, men detta sågs mer som oavsiktligt och en oundviklig bieffekt av mer modern krigföring snarare än en önskvärd utveckling. ”Riktig” och rigid militär utbildning ansågs fortfarande bättre än en mer fri sådan.⁴⁰ Den mer rigida förhållningen till disciplin kan sammankopplas med den nationalistiska bild som förmedlades då båda fenomenen drev djupare in i den militära sfären. Som Abrahamsson antydde så besatt soldater längre ner i rangordningen under denna tid mindre fackkunskaper som kan göra dem till experter på deras område. Således kan soldatyrket knappast antydvas vara under formation under det sena 1960-talet då värnpliktiga var mer eller mindre förbipasserande besökare i yrket som tjänstgjorde under en mer professionaliserad överordnad.⁴¹

2.1.2 1994

Till skillnad från seriens första utgåva gjorde 1994 års bok märkbara förändringar när det kom till att upplysa soldater om säkerhetspolitiska realiteter och krigets verkligheter. Tidigare begränsades detta till att markera att Sverige existerade mellan två supermakter. År 1994 fanns ett helt kapitel tillägnat Sveriges säkerhetspolitik där samtida händelser såsom Berlinmurens fall och Sovjetunionens upplösning förklarades utifrån ett perspektiv där deras betydelse för Sveriges säkerhet poängterades. Likväl fanns ett helt kapitel som undersöker krigets krav och soldatens yrkesutövande under de yttersta omständigheterna. Denna bok är skriven under en tid av stor osäkerhet då sovjetunionens fall innebar stora omställningar för samtliga försvarsmakter i Europa. Den osäkra världen förklarades noga och trots Sovjetunionens fall tre år tidigare belyste instruktionen det reguljära hotet från Ryssland som det fortsatt mest pressande för Sveriges

---

⁴⁰ Borell, 2004, s. 218

⁴¹ Abrahamsson, 2005, s. 13f

säkerhet.⁴² Detta kan ha signalerat en vilja från Försvarmaktens sida att inte skifta prioriteringarna inom förbanden och särskilt inte gentemot soldaterna. En anmärkningsvärd skillnad gentemot 1967 års utgåva var att sådan stor vikt läggs på säkerhetspolitisk förståelse. Den tidigare tystnaden kring expertis slogs nu åt sidan då ett helt kapitel undersökte krigets krav och befattningsöverskridande kvalitéer som varje soldat skulle besitta.

Soldaten som beskrivs i detta avsnitt byggde inte sin yrkesexpertis på nationalism eller mod utan snarare på ett förtroende till materiel, kamrater och chefer samt en förmåga att agera utifrån oväntade situationer. Soldaten skulle agera trots att hen kanske kom att bevittna ohyggligt lidande, utstå enorma påfrestningar och lång väntan. Soldaten skulle inte endast besitta ståndaktighet i allmänhet utan genom att vara flexibel, genom att agera omedelbart och genom att ha fullständig kontroll i detta agerande skulle soldaten kunna möta alla hot.⁴³ Den internationella inriktningen som var i sin linda vid detta tillfälle uppmärksammades inte men det fanns till skillnad från 1967 års utgåva ett avsnitt som diskuterar internationella insatser inom ramen för FN. FN-truppens historia och uppgifter redogjordes för samt att det svenska engagemanget inom fredsbevarande operationer sedan 1948 uppmärksammades, någonting som utelämnades från 1967 års upplaga.⁴⁴

Ökad expertis hos soldater är tydligt sammankopplad med anställningsform och teknologiska förändringar i yrket. Mer tid till repetition och applicering i praktiska sammanhang ger större möjlighet för individen att befästa kunskap. Den ökade teknologiska utvecklingen medför att mer avancerad och dyrare materiel tas fram, vilket i sin tur leder till att soldater blir färre då anslaget ej räcker till. Värnpliktkullarna blir mindre vilket gör att allmän värnplikt som institution riskerar sin legitimitet, samt att Sovjetunionens fall leder till att de politiska drivkrafterna eroderar för systemet.⁴⁵ Således stod Försvarmakten på tröskeln till att påbörja sin transformation till en yrkesmilitär och den soldatexpertis som påvisas i instruktionen är ett tecken på det. Framsteg gentemot 1967 års utgåva är mycket tydliga då individen stiger fram ur massan samt att kunskap relaterad till denne är också framträdande. Däremot så var informationen främst pedagogisk och inte riktad åt soldatexpertis direkt.

---

⁴² Svensk soldat, 1994, s. 6, 7, 10, 11

⁴³ Ibid, s. 90–94

⁴⁴ Ibid, s. 187ff

⁴⁵ Lindberg, 2019, s. 77f

2.1.3 2019

2019 års utgåva av soldatinstruktionen hade likt 1994 års utgåva en gedigen beskrivning av säkerhetspolitiken i Sveriges närområde. Mellanstatliga aktörer och andra internationella organisationer redogjordes för och den mer osäkra värld som Sverige befinner sig i uppmärksammades. Hoten som Sverige stod inför är inte enbart militära utan miljöförstöring och pandemier presenteras som faktorer som kan hota nationens säkerhet. Både 1994 och 2019 års upplaga talade om en osäker värld där mycket kan förändras men soldatens roll hade fördjupats märkbart i den senare. Samma kapitel som diskuterar soldatens måsten var också närvarande i den aktuella versionen av soldatinstruktionen men markant mer vikt lades på detta än tidigare. Det poängterades att soldaten och dennes våldsmonopol är centralt till tjänsten samt att detta ansvar var bundet till organisationen och inte individen, vilket innebar att varje soldat var tvungen agera ansvarsfullt då hela organisationens legitimitet hängde på individen. Mer information och teoretisk kunskap ålades soldaterna som i denna instruktion fick en övergripande genomgång av Försvarmaktens och soldatens uppgifter rörande, striden, interaktionen med andra kulturer och civila samt förhållande till information.⁴⁶ Kapitlet om striden var särskilt utarbetat då tidigare erfarenheter citerades och tolkades i texten för att soldater skulle kunna dra lärdomar om stridens realiteter såsom väntan, stressen, osäkerheten och hur man förhåller sig till situationer där svåra beslut var tvungna att fattas. Här framgick mycket information som kan ses som ett tydligt bevis på en professionaliseringsprocess då det rörde yrkesspecifika kunskaper. Problemet med att betrakta detta som en professionaliseringsprocess kan vara att denna form av instruktion saknade någon form av akademisk kunskap. Det som förmedlades var snarare erfarenheter vilka kan uppfattas som anekdoter eller subjektiva åsikter om händelser som beträffat äldre militärer i tjänsten, snarare än vetenskap.⁴⁷

Däremot så baseras den nu mera akademiserade officersutbildningen inte endast på kunskap som kan direkt klassificeras som vetenskap utan också ”beprövade erfarenheter”.⁴⁸ Personliga erfarenheter särskiljs från individen, formuleras och ställs mot prövning för att göra dem till en

---

⁴⁶ Svensk Soldat och Sjöman: 2019, s. 61, 63, 65

⁴⁷ Ibid

⁴⁸ Brehmer, Berndt, Från yrke till profession: vad akademiseringen av officersutbildningen syftar till, 1. uppl., Försvarshögskolan, Stockholm, 2011, s.23

form som är närmare vetenskapen än tidigare. När dessa erfarenheter är prövade så tillhör de professionen vilket gör det till egendom inte bara för officerare utan också soldaterna. Detta sätter yrkessoldaten på den gradualistiska professionaliseringsskala som Abrahamsson tar upp i sin bok. Soldatens placering på skalan kan däremot ifrågasättas.⁴⁹

2.2 Etik

Avsnittet skall besvara fråga två genom att undersöka vilka ledord som soldaten skulle leva upp till och vilka värderingar som var oskiljaktiga från tjänsten. För att uppnå detta skall avsnittet undersöka tre saker. Hur var krigsmans- och soldaterinran formulerad och vilka saker erinrade den soldater om? Vilka ideal anknyter Försvarsmakten till soldaten och hur gör man detta samt vilken syn på jämlikhet samt likabehandling har instruktionerna i allmänhet. Andra värdegrundsdrag som utmärker sig kommer diskuteras där det anses lämpligt.

2.2.1 1967

Krigsmans erinran var och är fortfarande efterföljaren till tro- och huldhetseden som introducerades av Gustav II Adolf. Även om detta ålderdomliga begrepp ej längre är i bruk så används omarbetade versioner än idag för att erinra soldater om deras uppgift, deras skyldigheter och roll.⁵⁰ Krigsmans erinran från 1967 var formulerad som ett tal, från en befälhavare till gemene soldat. Texten var talade direkt till (Ni skall, Er insats osv) gentemot soldaterna och sade till dem att de skulle lyda order, uppträda som ett föredöme, och med ståndaktighet och motståndsvilja till det yttersta försvara vårt land. Detta förväntades de uppnå genom sin förvärvade utbildning och tro på Sveriges kultur och statsskick.⁵¹ 1967 års instruktion var befällande i allra högsta grad. Soldater uppmuntrades inte att ta eget initiativ utan instruerades att göra det endast när en chef inte var närvarande och även vid dessa tillfällen skulle de rapportera omedelbart vad de gjort under den tiden då de inte varit under direkt befäl så fort kontakt återupprättats. Uppträdande reglerades hårt och in i minsta detalj. Inga händer i fickorna, ”häng” inte i gathörn, gå inte mer än tre personer i bredd samt att inte använda svordomar och råa ord

---

⁴⁹ Brehmer, 2011, s. 29, 32

⁵⁰ Svensk soldat, 1994, s. 107

⁵¹ Svensk soldat, 1967, s. 9

var några av de föreskrifter som soldaten förväntades följa. Uniformstvång gällde även utanför tjänsten så länge individen inte var på semester. Eget initiativ var således mycket strypt i en reglementerad tillvaro. Mjukare värderingar gentemot varandra bortsågs från att kamratförtryck förbjöds och straff medföljde sådant beteende.⁵²

Dessa restriktioner ansågs nödvändiga för att säkerställa disciplinen i värnpliktskullarna. Restriktioner var såklart inte otroliga sett till samtiden men de var inte i linje med det civila samhället. Detta skulle medföra att de utmanades året därpå, något som kommer att undersökas närmare i senare underrubriker.⁵³ Kvinnor fick inte tjänstgöra under denna period men omnämns i uppförandedelen, dock endast i form att soldaten skall visa särskild hänsyn och artighet inför kvinnor och gamla. Beskrivningen av kvinnor som ”det andra” och således skilda från organisationen går att dra i parallell till krigsmakten i stort. Året innan publiceringen av instruktionen hade kvinnliga anställda blivit en del av Försvarsmakten (framförallt flygvapnet) på ickestridande poster. De var nekade värnplikt och reglerna kring deras närvaro var särskilt formade för att hålla dem borta från ledarskapspositioner där de skulle föra befäl över män eller i strid, något som var helt otänkbart. Rekrytering till flygvapnet var inget problem för kvinnor, förutsatt att de inte berörde striden, den biten av tjänsten som var reserverad för män. Chefen för flygvapnet skrev om detta 1968 och talade om detta som en självklarhet, den starkt ingrodda genusideologin i den militära professionen tillät inte avvikande tankar.⁵⁴ Soldatinstruktioner hade ända in på 1960-talet således en viss ridderlig inställning till soldaten och dennes föreställda etik. Även fast kvinnor inte var soldater under denna tid så är deras frånvaro kännbar i etiken. Etiken formas således fortfarande under 1960 talet av en maskulin ridderlighetskultur som inte nödvändigtvis var representativ förs samhället i stort utan snarare som en kvarleva av det historiska militära arvet.⁵⁵

2.2.2 1994

I 1994 års upplaga var soldaterinran identisk med 1967 års version bortsett från två punkter. Språket var aningen förnyat då vissa begrepp som fungerade 1967 sågs som ålderdomliga 1994.

---

⁵² Svensk Soldat, 1967, s. 96f

⁵³ Borell, 2004, s. 180

⁵⁴ Sundevall, 2011, s. 127f

⁵⁵ Abrahamsson, 2005, s. 70

Därefter var tilltalsformen annorlunda. Istället för att tilltala soldater genom andrapersonsplural så tilltalades de med förstapersonsplural (vi skall, vår insats). Detta tilltal förvandlade ett befallande till ett inkluderande och motiverande språk. Alla närvarande vid en uppläsning blev således delaktiga i det kommande arbetet och mindre hård gräns drogs mellan officerare och soldater.⁵⁶ Denna ton var central i de nyare instruktionerna där språket var mindre befallande och mer instruerande. De nyare instruktionerna förklarar varje koncept mer utförligt vilket gav dem mer djup och tolkningskraft. Istället för att endast säga att soldaten skulle skapa ett gott kamratskap så förklarade de nyare instruktionerna vad det innebär. Kränkande handling beskrevs vidare i 1994 års utgåva som rasism eller mobbning istället för endast kränkande handlingar rent generellt. Soldaten uppmuntrades till att ta initiativ och att disciplin kan vara skadligt om det bygger på fel grundstenar. Det förmedlades att blind lydnad aldrig var bra, riktig disciplin var vunnit ur motivation till uppgiften och en vilja att göra uppoffringar för den.⁵⁷ De fria tyglarna som gavs vid initiativtagande och att det uttryckligen hävdades att ett möjligt felaktigt agerande var bättre än passivitet, påvisar den tilltro som Försvarsmakten hade till sina soldater i denna instruktion. Detta var trendsättande för framtiden och ett tydligt avsteg från 1967 års upplaga som poängterade vikten av lydnad först och främst.⁵⁸

Mycket kring denna förändring kan härledas till den upproriska tid som var 1960 och 1970-talet. 1968 färdigställdes en utredning som kom fram till att den överväldigande mängden regler som utgjorde det militära livet var allt mer frånskild det civila liv som rekryter kom ifrån. För att lätta dessa motsättningar infördes en rad reformer såsom tillåtelse att bära civil klädsel utan för tjänsten som praxis, en uppluckring av lystringsgrader samt en avslappning sett till hälsningsplikten och anmälningsförfarandet.⁵⁹ Värnpliktiga gjorde allt mer revolt mot överheten och detaljstyrning som tidigare varit normen började undergrävas. Den motkultur som frodades under denna tid gjorde sig påmind inom krigsmakten genom värnpliktsrörelsen och det som Klas Borell beskriver som en ”Subversiv smitta”.⁶⁰ Militärer kunde inte representera samma ideal som decenniet efter andra världskriget och således förändrades de värnpliktigas villkor och

---

⁵⁶ Svensk Soldat, 1994, s. 106f

⁵⁷ Ibid, s. 92, 108, 109

⁵⁸ Ibid, s. 124

⁵⁹ Borell, 2004, s. 179f

⁶⁰ Borell, 2004, s. 185f

värnpliktsutbildningen till att fokusera mer på kollektivet än plikten till nationen.⁶¹ 1994 års upplaga är intressant då jämställdhet gentemot kön ej berördes och att kvinnor inte tar stort utrymme i instruktionen. Däremot så var de med och illustrerades som krigsmän likt sina manliga kollegor.⁶² När vapengrenarna presenterades sida vid sida var Armén och Marinen representerade av en manlig soldat och sjöman respektive, men flygvapnet representerades av en kvinnlig stridspilot i en mycket tydlig illustration. Kvinnor var således inte i bortglömda men deras roll i organisationen hade ännu inte konsoliderats. Detta kan härledas till att kvinnor inte hade blivit informellt accepterade inom Försvarsmakten helt och hållet då maskulinitet och dess drag fortfarande betraktades internt som oskiljaktiga med yrket. Denna kultur var minst lika gammal som krigsmakten själv och mäns oskiljaktiga ställning gentemot militära frågor var fortfarande starkt förankrad. Således skulle inte ett skifte i denna bemärkelse ske omgående. De formella hindren för kvinnlig militärtjänst var sedan 1989 borta på för alla befattningar. De öppnades därmed för kvinnor, men på grund av att värnplikten förblev en manlig sfär så var de fortfarande avskilda från organisationen och större genusperspektiv i soldatinstruktionerna förbisågs.⁶³

2.2.3 2019

Den nya och påtagligt reviderade soldaterinran från 2019 avviker kraftigt från den generella ram som fastslogs i 1967 års instruktion. Upplagan från 2019 är dubbelt så lång och är formulerad som ett välkomsttal till individen. Alltså är den skriven i andrapersons singular (Du skall, Din insats) där ansvar och individuellt agerande väger mycket tungt. Soldaten kommer att agera i grupp men det framgår tydligt att varje enskild individ har ett ansvar som inte nog kan understrykas. De internationella insatserna som Försvarsmakten allt mer betraktat som sin kärnuppgift framgår också som lika viktiga som invasionsförsvaret. Sveriges trygghet säkras hemma likväl som utomlands.⁶⁴ 2019 års instruktion är i relation till alla tidigare utgåvor som diskuterats i denna uppsats fundamentalt förändrad. Det befallande och förklarande har gett vika för ett utbildande språk som väcker frågor och uppmuntrar till vidare reflektion. 1994 års utgåva

---

⁶¹ Borell, 2004, s. 183f & Sundevall, 2011, s. 108

⁶² Svensk Soldat, 1994, s. 33, 112

⁶³ Sundevall, 2011, s. 212f

⁶⁴ Svensk Soldat och Sjöman, 2019, s. 99

började med denna sorts pedagogik kring säkerhetsläget men först nu är hela instruktionen förändrad. Värdegrunden förankras i uppförandekodens grunder där ansvar är kärnan i budskapet. Likaså förklaras soldatens roll som föredöme gentemot sina kollegor och samhället i stort mycket noga. Att besitta en god moral, etik samt att leva som man lär är centralt för tjänsten. Likaså uppmärksammas Försvarmaktens hållbarhetsarbete inom ramen för FN och globala hållbarhetsmål som Agenda 2030.⁶⁵ Vidare problematiseras sociala medier och det potentiellt nya hot som det representerar ifall oaktsamhet övertar bruket av sådana tjänster inom och utanför tjänsten. Tidigare har tystnadsplikten uppmärksammas men aldrig i den utsträckning som idag. Ansvar är än en gång ledordet.⁶⁶ Detta är i linje med vad överbefälhavare Michael Bydén hävdar vara grunden till allt yrkesutövande i dagens försvarsmakt. Personligt ansvar bygger tillsammans med andra den värdegrund som gör arbetet möjligt. Soldater uppmanas till att vara kritiska och granskande. De skall fråga sig själva hur de skall förvandla värdegrundens ord till handling i sitt dagliga liv.⁶⁷ Försvarmaktens aktuella pedagogiska grundverk stärker vidare den samtida och föreställda vikten av just personligt ansvar. Individen är mer motiverad att utvecklas och förbättra sig själv om hen ser sin roll i helheten samt om denne upplever att hen har inflytande i processen.⁶⁸

Kvinnors roll är mer förankrad och uppmärksammas. Kvinnor dyker upp på bild mer frekvent än tidigare. De tidigare förbudena mot trakasserier och mobbning har vidare utvidgats till sexistiska anspelningar och närmanden, uppvisning av pornografi, all form av rasism samt identitetskränkande filmande. Vidare så diskuteras jämställdhetsarbetet inom ramen för militära operationer samt resolution 1325 och dess innebörd. Kvinnor segregeras inte utan de framstår som en naturlig del av organisationen. Följaktligen omnämndes de inte som grupp i instruktionen utan de ses som lika mycket soldat som sina manliga kollegor.⁶⁹

---

⁶⁵ Svensk soldat och Sjöman, 2019, s. 23, 93, 136

⁶⁶ Ibid, s. 53ff

⁶⁷ Vår Militära Profession, 2017, s. 5

⁶⁸ Lindholm, 2006, s. 56

⁶⁹ Svensk Soldat och Sjöman, 2019, s. 88f

2.3 Kåranda

2.3.1 1967

Värnplikt föreföll länge som den självklara rekryteringsmodellen för krigsmakter då det var möjligt att mobilisera stora mängder personal på ett ekonomiskt hållbart sätt. I Sverige hade den också ett nationsbyggande syfte. Att mobilisera gemene man var inte endast en nödvändighet för att bemanna krigsmakten utan också en möjlighet till folkförankring. Innan försvaret var en organisation så var det en institution, nyttjad av socialdemokratiska arbetarpartiet för att ingjuta värderingar såsom solidaritet och välfärdsstaten hos massorna. Försvaret skulle alltså inte enbart vara en militär organisation utan också en skola för folket.⁷⁰ Det är därför ingen slump att instruktionsmaterial för den värnpliktige soldaten under det kalla kriget är mycket befallande och uppfostrande. Detta material skall inte utbilda eller väcka intresse för Sveriges plats i världen utan den ämnar ta läsaren tillbaka till skolbänken och förklara verklighetens beskaffenhet. Likt de senare instruktionerna är ansvar ett kärnbegrepp, men endast i den omfattning då det paras med begrepp såsom plikt och lydnad.⁷¹ De tidigare nämnda bilderna på konungen, fanan och en annan bild på Visby ringmur är exempel på försök till att bygga en kåranda baserad på denna sorts plikt-känsla. Dessa bilder följs av krigsmans erinran där soldatens skyldigheter till nationen klargörs och soldatens särställning gentemot resterande svenskar poängteras.⁷² För att någon form av kåranda skall kunna skapas så behövs en förenande faktor, något som inte är förprogrammerat i rekryter som rekryteras från flera olika bakgrunder. Detta tvärsnitt av landets ungdomar behöver således placeras i en kontext för att en kåranda skall ta form. Svaret i detta fall är den militära kulturen och rollen som nationens beskyddare.⁷³

Andra drag som kan relateras till kåranda är svåra att hitta i 1967 års upplaga av soldatinstruktionen just för att den är så faktabaserad i sitt tilltal. Merparten av innehållet är dedikerat till att beskriva organisationen och inte individen inom den. Detta innebär mest sannolikt att den största delen av organisationens kåranda föddes på plats på förbandet och blev således mer bunden till vapengrenen, vapenslaget och förbandet i sig än till organisationen i sig.

---

⁷⁰ Lindberg, 2019, s. 38

⁷¹ Svensk Soldat, 1967, s. 93ff

⁷² Ibid, s. 4-9

⁷³ Abrahamsson, 2005, s. 71

Vilket tyder på en i allra högsta grad icke-professionell hållning gentemot kåranda då denna kåranda skall i första hand vara baserad på professionen och inte underliggande delar.

2.3.2 1994

Uppsatsen har anmärkt att kårandan 1967 inom krigsmakten, såsom den visades i soldatinstruktionen, var ämnad till att skapa en sorts disciplin baserad på en gemensam identitet. Detta är givetvis en av kårandans primära nyttor inom alla sorters organisationer men sett till soldatinstruktionerna var processen som formade den mer avancerad och personinriktad efter det kalla kriget. 1994 års instruktion var intressant då mer tid tillägnades gemene soldats roll i helheten. Avsnittet som diskuterade soldatens roll var lik 1967 års utgåva i och med att det fanns vissa nationalistiska inslag. En tydlig illustration i boken visade svenska soldater som marscherar i formation. Soldaterna var från olika perioder i Sveriges historia. Denna samling av karoliner, soldater från finska kriget och dalkarlar från befrielsekriget samt andra soldater i 1900-talets alla uniformer marscherade sida vid sida med moderna soldater och påvisade därför ett slags historiskt arv och brödraskap med dessa svunna krigsmän.⁷⁴ Dessa illustrationer är exakt det Abrahamsson menar när han pratar om kåranda som fenomen. En förenande faktor inom en profession baserad på gemensamma föreställningar om nationens förflutna och inneboende kvalitéer. Enligt Abrahamsson är kårandan ”ett internt värdesystem” som baseras på organisationens symboler och seder och fungerar därför som en själslig vägledare för nya medlemmar i organisationen, något som illustreras väldigt tydligt när alla dessa soldater marscherar tillsammans på samma väg.⁷⁵

Hela boken hade förståelse som primär skillnad gentemot 1967 års upplaga. Pedagogiken var mer påtaglig då det sällan räckte med att förklara vad som var eller vad som skulle ske utan också varför det var viktigt. Krigets lagar beskrevs i termer som lade stor vikt på den enskildes förståelse av lagstiftningen varför det var så centralt för soldaten att beakta reglerna.⁷⁶ Disciplin utvidgades för övrigt ut och var inte mer eller mindre synonymt med lydnad längre, utan 1994 års instruktion tryckte på att det var viktigt att bygga disciplin på rätt grund. Disciplin gavs här

---

⁷⁴ Svensk Soldat, 1994, s. 106f

⁷⁵ Abrahamsson, 2005, s. 71

⁷⁶ Svensk Soldat, 1994, s. 160f

en definition: förmågan att inordna sig under det gemensamma ansvarets krav. Den skulle inte byggas på tvång eller hot då den blev bräcklig i detta skick, utan disciplin skulle byggas med kamratskapet och uppgiften i centrum. Lydnaden beskrevs ovillkorlig och omedelbar, men här likställdes den med samma lydnad som en kirurg eller en brandman stod inför i sitt arbete. Disciplinen byggdes genom hängivelse till uppgiften och historisk förståelse, inte gudsfruktan, huldhet till konungen eller rädsla för det stora fosterländska kriget.⁷⁷ Det är anmärkningsvärt att redan 1994 så likställdes arbetet i Försvarsmakten med civila yrken såsom blåljusyrken. Som uppsatsen kommer nämna i nästa underrubrik så var detta en tanke som återuppväcktes av Fredrik Reinfeldt under 2000-talet, dock då av politiska anledningar. Här nämns detta troligtvis direkt riktat mot rekryter för att förankra deras nyblivna vardag med det de redan kända, något som visats sig nödvändigt redan under 1960-talet då militärens särställning gentemot andra sfärer av samhället ifrågasattes.⁷⁸

2.3.3 2019

2019 års utgåva var byggd på en tankebanan och tidsandan som gav mer ansvar åt individen och pekade på att soldatyrket var mer än en nio månader lång utbildning som tog slut efter muck. Detta visades bland annat i uppförandekoden som instruktionen beskrev som en uppsättning attityder, i kontrast till det disciplinära regelverk det varit tidigare. Att vårda förtroende, att visa respekt, att bidra positivt och att ta ansvar i alla lägen för sitt agerande i allt som rör tjänsten skulle men andra ord ses som självklara delar av yrket. Inte enbart för att de var regler utan för att dessa dygder var oskiljaktiga från yrket i sig.⁷⁹ Lydnad diskuterades endast när juridiska skyldigheter avhandlades såsom lydnadsplikten och likt 1994 års upplaga gjordes detta med andra yrken som parallell. Blind lydnad avråddes det helt ifrån.⁸⁰ Föredömet betydelse diskuterades mer utförligt i 2019 års instruktion. Förmän och lärare uppmanades att betrakta sig själva som tjänare av ett högre syfte snarare än övermän gentemot gemene soldat. Mjuka värden såsom etik och moral var ständigt med i hela boken vilket gjorde den strukturellt annorlunda gentemot tidigare upplagor. Alla förändringar kan inte räknas upp men skillnaden är påtaglig.

---

⁷⁷ Svensk soldat, 1994, s. 92, 92, 151

⁷⁸ Borell, 2004, s. 180

⁷⁹ Svensk soldat och Sjöman, 2019, s. 22f

⁸⁰ Svensk soldat och Sjöman, 2019, s. 114

Detta vittnar om en vilja att lära ut inställning och självreflektion till soldater istället för att enbart berätta hur de skulle falla in i ledet och vad de skall göra rent praktiskt.⁸¹

År 2007 sa statsminister Fredrik Reinfeldt i relation till de besparingar hans regering föreslog gentemot Försvarmakten att ingen myndighet är helig och att varje skatteöre måste kunna berättigas. Statsministerns citat är primärt relaterat till budgetprioriteringar men de ekar även de i denna uppsats tidigare nämnda tankar om soldaten som jämförbar med andra yrken, ett jobb likt alla andra.⁸² Detta omnämndes i 1994 års upplaga men det är märkbart även i 2019 års upplaga där lydnaden än en gång beskrevs som självklar då massor av jobb såsom kirurg eller trafikpolis behövde agera med hastighet och precision.⁸³ Det fanns givetvis en anmärkningsvärd innebörd i detta. Genom att presentera det militära yrket som vilket jobb som helst så presenterade Försvarmakten det även som likvärdigt med redan förankrade yrken. Samtidigt så poängterade instruktionen i och med det förra påståendet den unika roll som det militära yrket besatt, vilket också är var viktig aspekt i professionens identitet och därmed kåranda.⁸⁴

Uppsatsen har tidigare diskuterat hur professionaliseringen av soldatycket påbörjades innan det *de facto* blev ett yrke. När 2019 års upplaga gavs ut är bilden av den yrkesmannamässiga soldaten starkt förankrad inom Försvarmakten. Andra officiella dokument pekade åt samma håll som 2019 års upplaga. Ledare skulle ha en helhetsbild baserad på vetenskap och de skulle uppmuntra kritiskt tänkande och initiativtagande i arbetet. Soldater förväntades stanna längre i sitt yrke för att befästa de kunskaper som de lär sig i sin grundutbildning. Detta är intressant då det påstods indirekt att fördjupning i soldatycket är en förutsättning för att förbandet skulle kunna frodas och för att kunskapen som soldater samlat på sig under sin tjänstgöring skulle kunna spridas till kollegorna. Soldat är inget man kunde enbart utbildas till på mindre än ett år. För att befästa yrkets kunskaper krävdes fördjupning.⁸⁵ Tanken är att mer utbildade soldater besatt en djupare förståelse om sin roll inom organisationen. Detta gav gemene man i försvaret en förmåga att agera autonomt och omedelbart när det behövdes. Kritiskt tänkande, god kännedom av sitt yrke samt god kännedom om sina överordnades avsikter möjliggjorde uppdragstaktiksanvändande mer effektivt inom Försvarmakten. Uppdragstaktiken var en

---

⁸¹ Svensk soldat och Sjöman, 2019, s. 6, 7, 93

⁸² Lindberg, 2019, s. 140f

⁸³ Svensk soldat och Sjöman, 2019, s. 97

⁸⁴ Abrahamsson, 2005, s. 14

⁸⁵ MSD 16, 2016, s.72f & Vår Militära Profession, 2017, s. 54f

inbjudan till ett samarbete och inte en order som kräver lydnad. Den var ett svar på krigets realiteter där friktion och fientligt agerande omöjliggjorde planers utförande utan modifikation. Därför måste planen sakna egenvärde, utan endast pragmatiskt tänkande ger resultat.⁸⁶ Om än inte en ny idé så var den mer aktuell än någonsin då den sammanföll med soldaternas mer autonoma status i den moderna Försvarsmakten.⁸⁷

---

⁸⁶ MSD 16, 2016, s. 58f

⁸⁷ Lindholm, Mikael (red.), *“Pedagogiska grunder”*, Försvarsmakten, Stockholm, 2006, s. 267, 268, 273

3. Sammanfattning

3.1 Analys

3.1.1 Expertis

1967 års utgåva hade få delar som berör soldatens expertis i relation till tjänsten. Soldatens kunskaper föreföll sig med hänsyn till soldatinstruktionen mest vara av karaktärsvikt och inte primärt riktat mot fackkunskaper. Organisationens potens och förmågor beskrevs istället i mycket stor utsträckning och soldaten lyftes endast fram som beståndsdel av denna helhet, men soldatens enskilda expertis diskuterades inte i någon form av större utsträckning.⁸⁸ Detta kan antas ha sin grund i att mer kunskap som rörde soldater i allmänhet var etik/kårandarelaterat och mer praktisk kunskap förmedlades ute på förbanden då de var mer knutna till befattningarna, något som diskuterats tidigare i denna uppsats. En annan tolkning skulle kunna vara att samhället var mer sammanflätat med försvaret i allmänhet och således ansågs det inte finnas ett behov att beskriva soldatens generella färdigheter för rekryter, då det borde varit allmänt känt i 1960-talets Sverige.⁸⁹

1994 års utgåva har däremot lutat sig mer på att beskriva soldatens vardag och dennes arbetsuppgifter. Denna utgåva gav sin läsare i kontrast till 1967 års utgåva militära ”glasögon” och därmed en möjlighet att se problem från en militär vinkel. Beskrivningar om omvärlden utifrån ett militärt perspektiv blandades med beskrivningar om krigets realiteter och vad det innebar för soldaten. Även fast direkt expertis gentemot soldatyrket infann sig i dessa beskrivningar så fanns det tydliga försök till vad Abrahamsson kallar anticipatorisk socialisering, alltså ett försök till socialisering innan individen introducerats till organisationen. Genom att introducera individen till ett militärt tankesätt redan innan inträdet i organisationen så ökar organisationen möjligheten till att individen skall forma sig efter deras föreställningar och således ökar man dennes förmåga att ta till sig den nödvändiga expertisen i ett senare skede.⁹⁰ Likt den tidigare utgåvan så beskrevs mestadels krigets miljö i 1994 års utgåva och de inställningar som är kritiska för att verkan skulle kunna uppnås i denna miljö. Däremot så var denna förståelse kraftigt utvidgad i 1994 års utgåva samt att tankesätten sattes i en praktisk

---

⁸⁸ Svensk soldat, 1967, s. 93ff

⁸⁹ Sundevall, 2011, s. 24

⁹⁰ Abrahamsson, 2005, s. 15, 78

kontext som var kopplat till soldatens hantverk. Disciplin, kamratskap, väntan och förtroende var alla mjuka värden som bättre borde setts som generella drag av yrket. När de däremot sattes i en praktisk kontext så föddes en förförståelse för yrket och de kunskaper som var bundna till det.⁹¹

Likt 1994 års utgåva var 2019 års utgåvas del av instruktionen som berörde soldaten och striden mycket utförligt. Skillnaden var att soldaten som individ synliggjorts mer vilket medförde att soldaten hade krav på sig att vara anpassningsbar, villig att växa i sin roll samt att vara med i utvecklingen.⁹² De mer varierande uppgifter som soldaten kunde förväntas åläggas i det allt mer osäkra säkerhetsläget medförde att soldaten behövde ha en större förmåga till autonomt agerande. Likt tidigare fanns det inte plats att fördjupa befattningsrelaterade kunskaper i en soldatinstruktion som skulle beröra varje tjänstgörande individ. Följaktligen behövde ett val göras, antingen så beskrev författaren endast organisationens mål och inte individens eller så redogjorde hen för organisationens målsättning men också individens generella uppträdande i tjänsten som då var applicerbart på alla soldater och sjömän. Tidigare behövdes inte detta på samma sätt men år 2019 krävde Försvarsmakten och den då heltidstjänstgörande yrkessoldaten ett styrdokument för professionellt agerande som soldaten kunde anpassas sitt yrkesutövande när tjänsten krävde det. Soldaten kunde då, uppträda självständigt med hjälp av sin fördjupade förståelse.⁹³ Däremot så bör det beaktas att bara för att soldaten fick år 2019 ta del av mer genomgående regler och ritualer så betydde inte detta nödvändigtvis att de är alla unika för organisationen och yrket, något som är centralt för en profession enligt Abrahamsson.

3.1.2 Etik

År 2019 och 1967 års utgåva av *Svensk soldat* förespråkade till viss del liknande etik men ämnade uppnå den på olika sätt. Båda förespråkade en tilltro till något större på bekostnad av jagets viljor. Däremot så skedde denna underkastelse på olika sätt. De värderingar som förespråkats i 1967 års upplaga är plikt och en känsla av att individen var sekundär i hänsyn till försvarets måsten. Ett återkommande ord som använts i 1967 år bok är ordet ”om”. ”Om kriget kommer”, ”om fientliga styrkor lyckas tränga in” och ”om det fria krigets erfordras” är alla

---

⁹¹ Svensk soldat, 1994, s. 90–93

⁹² *Svensk soldat och Sjöman*, 2019, s. 15, 16, 90

⁹³ Abrahamsson, 2005, s. 15, 81

formuleringar som talade om en överhängande risk där varje man var tvungen att underkasta sig kampen mot en främmande makt.⁹⁴ 2019 års utgåva talade mer i termer av vart vi kunde nå. ”Tillsammans” var nya modeordet som används frekvent. Det hade till och med blivit en del av ”de fyra T:en” som var pelarna i Försvarsmakten värdegrund. Trovärdighet, tillgänglighet, tillsammans, tröskeffekt.⁹⁵ Dessa detaljer kan ses som överflödiga i hänsyn till de som redan diskuterats men de var signifikativa gentemot den förändring som denna undersökning visat. Eriksson menade i sin artikel att förändringen i retoriken i mellankrigstidens soldatinstruktioner hade att göra med skiftande förändrade värderingar i samhället, från gudsfruktan och sedan kärlek till demokratin.⁹⁶ På samma sätt förändras *Svensk soldat* från att värna om demokratin som ett objekt att beskydda till en ideologi och kvalité som stärker organisationen i sig och professionen däri.

En subversiv smitta hade som tidigare diskuterats tagit sig in i Krigsmakten och orsakat stora disciplinsvårigheter under det sena 1960- och det tidiga 1970-talet. Illustrativt för detta var faktumet att 1970 ansökte nästan var femte värnpliktig att få frikallas från redan påbörjad värnpliktsutbildning. Då tjänsteutövandet inte skedde frivilligt behövde det således vara baserat på tvång, men detta för med sig sina svårigheter. Den rädsla för de yttre som fungerat som motivator på 1950- och tidiga 1960-talet, då atomhotet var som störst och det kalla kriget var som varmest fungerade inte i en tid av större individualism.⁹⁷

År 1967 års utgåva är en text som inte nådde sin målgrupp. Krigsmakten insåg denna problematik under decennieskiftet när de startade försök att forma utbildningsmaterial som syftade till att intressera värnpliktiga och göra dem mer delaktiga.⁹⁸ De gamla värderingarna behövde revideras till att bli mer inbjudande och krigsmakten försökte fostra en mer delaktig kultur. Utbildningsprogram startades som syftade till att inspirera soldater med nya drivkrafter och insikter. Detta kan ses som starten för försvarets försök till att motivera soldater till större delaktighet i rikets försvar.⁹⁹

---

⁹⁴ *Svensk soldat*, 1967, s. 9, 18, 23

⁹⁵ *Svensk soldat och Sjöman*, 2019, s. 20

⁹⁶ Eriksson, 2009, s. 230ff

⁹⁷ Borell, 2004, s. 162ff

⁹⁸ *Ibid*, s. 165, 167

⁹⁹ *Ibid*, s. 176f

Värderingarna i Krigsmakten och Försvarsmakten hade inte förändrats mycket under åren 1967–2019. De hade bara ändrats i det mån det applicerats och hur de uttryckts. Mod, värnkraft och lydnad skulle först försvara demokrati och frihet. Sen skulle demokrati och frihet appliceras för att ett effektivt försvar skulle åstadkommas. 2019 års ideal var mer än enstaka slagord utan de vävdes in direkt i verksamheten. Genom demokrati och frihet fick soldater ansvar och ett syfte som soldater sedan använde autonomt genom uppdragstaktiken.¹⁰⁰ Denna skillnad är helt central då det avsnitt i materialet som tidigare endast beskrivit attityder genom att nämna åtråvärda persondag omfattade nu ett genomgående förhållningsätt till yrket i sig. Värdegrundens syfte var inte symbolisk eller enbart själslig, den var en naturlig del utav yrkets utövande och därför kunde den inte skiljas från det.¹⁰¹ Alla individers särskilda drag (kön, sexualitet, etnicitet) skapade en mångfald inom organisationen vilket hjälpte individer att se världen utifrån olika perspektiv. Således var introduktionen av kvinnor i Försvarsmakten inte framträdande i materialet då det inte framställts som en särskilt viktig aspekt. Kön stod inte i centrum, utan individens alla drag formade denne till en värdefull byggsten i en organisation byggd på tänkande individer.¹⁰² 2019 års utgåva av *Svensk soldat* och de andra nutida och aktuella dokumenten från Försvarsmakten vittnar om en tydligt professionaliserad etik och kåranda som har en klar grund i sociala och politiska förändringar i landet. Professionsetiken omfattar mer än krigets lagar och annan internationell rätt, kårandan är byggd likt förut på ett gemensamt arv men också en djupare förankring i demokratiska ideal.¹⁰³

3.1.3 Kåranda

Fredrik Eriksson beskrev i sin uppsats om historiebruk i mellankrigstidens soldatinstruktioner att fokus skiftat från att minnas tillbaka till stormaktstidens segrar till att fokusera mer på det man hade att förlora i händelse av krig, dvs demokratin och folkhemmet. Det var mer fruktbart att bygga en kåranda runt en gemenskap snarare än en vördnad för något anrikt.¹⁰⁴ Ett liknande mönster går att se i soldatinstruktioner mellan 1967 och 2019 där den demokratiska solidaritet som funnits i 2019 års utgåva sakta men säkert övergått till en yrkesgemensam kåranda baserad

---

¹⁰⁰ Lindholm, 2006, s. 219f

¹⁰¹ Vår Militära profession, 2017, s. 29f

¹⁰² Lindholm, 2006, s. 55

¹⁰³ Abrahamsson, 2005, s. 15, 69

¹⁰⁴ Eriksson, 2009, s. 229f

på egna ideal och krav. 1967 års upplagavar konstruerad efter de idealen just för att skapa en sammanhållning i en mycket heterogen grupp. Värnpliktskullarna var stora och mycket mixade och således behövde en kåranda byggas på den största gemensamma nämnaren, försvaret av Sverige och de värden som nationen stod för. I takt med att värnpliktskullarna minskade och hotläget reducerades behövdes en annan strategi. Sammanhållning kunde riktas mer åt individen och dennes plats i gruppen inom ramen för gruppen syfte gentemot verksamheten. På samma sätt förändrades materialet igen när soldaten blir yrkesman och mer tid kunde äläggas skapandet av soldaten. Här skapades förutsättningarna för en mer utdragen socialisering och således en fördjupning av kunskapen som krävdes för att göra professionaliseringen möjlig.¹⁰⁵

Mer sociala drag som tidigare bara kännetecknar officeren berör även nu soldaten. Adelsn tidigare monopol på officersyrket separerade dem från de ofrälste soldater som tjänstgjorde under dem. Denna separation fortsatte även senare när officeren var yrkesmilitär och soldaten var värnpliktig då deras villkor för tjänstgöring var lika separerade, även om gemene man kunde upphöja sin status till yrkesmilitär i ett senare skede. Idag kan soldaten fortsätta som yrkesman men i samma position som tidigare, det vill säga genom att stanna som soldat. Soldaten och officeren är således båda yrkesmän vilket ger professionen en mer homogen uppbyggnad och en djupare förankring i yrkets kåranda.¹⁰⁶ Kårandans allt mer framstående plats i materialet gick därför att härledas till den nya soldatens närmande till det mer professionaliserade militära yrket, officeren. Värnpliktssoldaten och yrkessoldaten är och var två skilda varelser med helt olika behov sett till deras sammanhållning.

Rörande den språkliga tolkningen av soldaterinran så måste alltid historiska texter tolkas utifrån sin samtid. 1967 års upplaga är ett gott exempel på en text som existerade i en tid där tilltal och språkreformer gjorde den militära ordningen föråldrad i hänsyn till det civila under samma tid som genomgick en övergång från titel-tilltal till du-ande.¹⁰⁷ Samtidigt så är tilltal med titel fortfarande aktuellt i Försvarsmakten 2019 och framåt, till skillnad från det civila samhället

---

¹⁰⁵ Abrahamsson, 2005, s. 16, 17, 71

¹⁰⁶ Abrahamsson, 2005, s. 15, 16, 63

¹⁰⁷ Nationalencyklopedin, *ni-*

tilltal. <http://www.ne.se.proxy.annalindhbiblioteket.se:2048/uppslagsverk/encyklopedi/lång/ni-tilltal> (hämtad 2021-02-17)

vilket helt enkelt kan betyda att det militära språket skiljer sig då det är förankrat i professionens kåranda.¹⁰⁸

3.2 Slutsats

Undersökningen har visat att en professionaliseringsprocess har fortskridit inom Försvarsmakten samt att den har påverkat utbildningsmaterialet som givits till soldater mellan 1967 och 2019. Soldater har givits en mer teoretiskt laddad utbildning under perioden och således har de ålagts mer ansvar än tidigare. Den mer teoretiska utbildningen har gett soldater en mer mångfacetterad hotbild fylld med varierade perspektiv på ”gråzoner”, naturkatastrofer och påverkansoperationer med mera. Soldatens utbildning präglas av en vilja och en strävan till utveckling istället för ett preventivt arbete inför en annalkande katastrofsituation. De värderingar och kvalitéer som instruktionerna tillskriver soldaten har ändrats i sak men framför allt i omfattning. Istället för en lista med egenskaper som förväntas beaktas så delges den moderna soldaten värderingar som är oskiljaktiga från yrket såsom demokrati och ens strävan efter självbestämmande. Korrekta värderingar är en del av yrkesutövandet i sig och de är således helt förankrade i yrket. Inträdet av kvinnor i yrket har inte uppmärksamrats särskilt i materialet men däremot så uppmärksammas mångfald av alla slag som en styrka.

Uppsatsen har visat att försvarets ledning insåg bristerna i det budskap som förmedlades i slutet på 1960-talet och påbörjade således ansträngningar att ändra detta. De insåg att en modern soldat måste basera sina praktiska färdigheter på ett teoretiskt och själsligt underlag som var mer resolut än tidigare. Soldaten blir allt mer lik officeren i takt med att professionaliseringsprocessen fortskrider genom tekniska, politiska och ekonomiska förändringar. Mer avancerade system, en mer individualistisk befolkning samt multipolär värld gör att soldaten rör sig allt mer i en professionaliserad riktning där individen som ansvarstagande tjänsteman triumferar över den disciplinerade krigaren. Soldatycket blir en enskild yrkesgrupp med särskild etik för yrkesutövandet, en egen kåranda som separerar dem från andra yrken och speciell expertis som ger dem monopol på sitt yrkesutövande.

Även fast Abrahamssons kärnaspekter inom professionaliseringsprocessen infinner sig i viss mån hos krigsmän i ledet så är det inte helt applicerbart här då tjänstgörandet inte är akademiserat

---

¹⁰⁸ Svensk soldat och sjöman, 2019, s. 141f

över huvud taget till skillnad från officersyrket. Expertis, kåranda och etik gör sig däremot påmind redan här. Soldaten kan däremot ses som en profession inom ramen för den gradualistiska skala som Abrahamsson förespråkar. Soldatyrket kan antas ha påbörjat sin resa på skalan av professioner i och med att grundläggande förändringar såsom kontraktsanställning infördes.¹⁰⁹

3.3 Vidare forskning

Denna uppsats har undersökt Försvarsmaktens soldatinstruktioner i för att undersöka hur de utbildar den professionelle soldaten. Detta sker dock bara i textform då grundmaterialet har varit helt bestående av utgåvor av det militära soldatinstruktionerna *Svensk soldat*. Således är det inte möjligt att veta hur denna utbildning skedde i verkligheten 1967–2019 och hur den kommer ske härnäst. Därför skulle professionaliseringsprocessen kunna undersökas på många sätt gentemot Försvarsmakten. Kan till exempel en professionaliseringsprocess identifieras i soldatutbildningar under samma tid som soldatinstruktionerna publicerades och finns det en korrelation eller motsättningar sett till hur detta skede? Vidare kan även komparation mellan soldatyrket och officerskåren göras för att undersöka hur arbetsförhållandena var mellan dessa två yrkeskategorier under samma tid. Då båda tjänstgöringsformer idag omfattar kontraktsanställda, heltid som deltidsanställda, så kan de antas ha vuxit varandra mer nära än tidigare. Här kan följaktligen en studie i göras i officers-soldat relationer med ett historiskt fokus. Ett mer internationellt perspektiv kan givetvis också övervägas gentemot alla dessa förslag då det kan antas vara givande att jämföra Sverige med länder som haft liknande utveckling. Särskilt i hänsyn till balansen mellan värnplikt och professionalisering såsom de skandinaviska länderna. Länder med mer annorlunda militärtradition kan givetvis också tas med i en studie som denna, till exempel USA eller Storbritannien.

Materialet i sig är också intressant för vidare forskning. Det finns otaliga linser som detta material skulle kunna undersökas genom såsom makt och dess användning genom härskartekniker. Jim Johnson skrev i sin uppsats om maskulinitetsideal i *Svensk soldat*. Ett vidare genusperspektiv på materialet med en annan infallsvinkel skulle likväl kunna vara

---

¹⁰⁹ Abrahamsson, 2005, s. 15

fruktbart då kvinnors inträde i Försvarsmakten bör undersökas från mer perspektiv än dess påverkan på maskulinitetsideal.

Bortsett från militärhistorisk forskning anser jag personligen att det framtida soldatyrket i Sverige bör undersökas mer ingående. Det för att utröna huruvida soldaten skulle kunna bli ett livstidsyrke i sig och inte vara beroende av officersyrket som naturlig evolutionsväg. Kommer livstidssoldaten att existera i den svenska Försvarsmakten? Vilken form av anställning skulle detta kunna uppnås genom och hur skulle detta se ut? Är professionaliseringen av det militära yrket bundet till akademisering eller kan det även finnas en framtid för en välövad yrkesman och specialist i soldatkategorin?

4. Käll- och litteraturförteckning

4.1 Källor

Svensk soldat: grundläggande soldatinstruktion för krigsmakten, Stockholm, 1967

Svensk soldat, Stockholm, 1994

Svensk soldat & sjöman: Sv Sold 2019, Forsvarsmakten, Stockholm, 2019

4.2 Referenslitteratur

Abrahamsson, Bengt (2005). *Militärer, makt och politik: en analys av militärerna som grupp och av deras roll i samhället*. 3. uppl. Stockholm: Forsvarshögskolan

Agrell, Wilhelm, *Fredens illusioner: det svenska nationella försvarets nedgång och fall 1988–2009*, [Ny utg.], Atlantis, Stockholm, 2011

Brehmer, Berndt, *Från yrke till profession: vad akademiseringen av officersutbildningen syftar till*, 1. uppl., Forsvarshögskolan, Stockholm, 2011

Ekdahl, S. (2004). "Är Markus yrkessoldat?: en undersökning om vilka krav på tekniska kunskaper och teknisk förståelse som kan komma att ställas på den framtida soldaten och hur dessa krav påverkar antalet mönstrande som uppfyller dem".

Eriksson, Fredrik, "'Krigsman skall frukta Gud och vara Konungen huld och trogen': historiebruk i svenska soldatinstruktioner under mellankrigstiden', *Militärhistorisk tidskrift.*, 2009/2010, s. 213–235, 2010

Gustavsson, Martin & Svanström, Yvonne (red.), *Metod: guide för historiska studier*, Upplaga 1, Studentlitteratur, Lund, 2018

Johnsson, Jim. "Förändrade maskulinitetsideal inom svensk värnplikt 1967–2005: En kvalitativ textanalys av soldatmanualen *Svensk soldat*.", C-uppsats vid Lunds Universitet, 2011, Lund

Lindberg, Mårten T, *Why Sweden suspended military service: the policy process from 1990 to 2009*, Lund University, Diss. Lund: Lunds universitet, 2019, Lund

Lindholm, Mikael (red.), *Pedagogiska grunder*, Forsvarsmakten, Stockholm, 2006

Nationalencyklopedin, *ni-tilltal*. <http://www.ne.se.proxy.annalindhbiblioteket.se:2048/uppslagsverk/encyklopedi/lång/ni-tilltal> (hämtad 2021-02-17)

Nationalencyklopedin, Profession, <https://www-ne-se.proxy.annalindhbiblioteket.se/uppslagsverk/encyklopedi/1%C3%A5ng/profession> (Hämtad 2020-12-01)

Nationalencyklopedin, professionalisering, <http://www.ne.se.proxy.annalindhbiblioteket.se:2048/uppslagsverk/encyklopedi/lång/professionalisering> (hämtad 2020-12-01)

Niléhn, Lars H. *Vägen till erkännande: militär professionalisering och tillkomsten av en svensk sjökrigshögskola*. Militärhistoriska förl., 1986.

Sundevall, Fia, *Det sista manliga yrkesmonopolet: genus och militärt arbete i Sverige 1865–1989*, Makadam, Diss. Stockholm: Stockholms universitet, 2011, Stockholm, 2011

Vår militära profession: agerar när det krävs, Försvarsmakten, Stockholm, 2017

Wiklund, Peter. "Den svenska officeren-en krigare eller tjänsteman i uniform?." (2004).